॥ अथ प्रारभ्यते विष्णुपुराणान्तर्गता यमगीता ॥

मैत्रेय उवाच ॥ यथावत्कथितं सर्वं यत्पृष्टोऽसि मया द्विज ॥
श्रोतुमिच्छाम्यहं त्वेकं तद्भवान्प्रब्रवीतु मे ॥ १ ॥
सप्तद्वीपानि पातालवीथ्यश्च सुमहामुने ॥
सप्त लोका येऽन्तरस्था ब्रह्मांडस्यास्य सर्वतः ॥ २ ॥
स्थूलैः सूक्ष्मैस्तथा स्थूलसूक्ष्मैः सूक्ष्मतरैस्तथा ॥
स्थूलास्थूलतरैश्चैतत्सर्वं प्राणिभिरावृतम् ॥ ३ ॥
अंगुलस्याष्टभागोऽपि न सोऽस्ति मुनिसत्तम ॥
न सन्ति प्राणिनो यत्र कर्मबंधनिबंधनाः ॥ ४ ॥
सर्वे चैते वशं यान्ति यमस्य भगवन्किल ॥
आयुषोऽन्तेन ते यान्ति यातनास्तत्प्रचोदिताः ॥ ५ ॥
यातनाभ्यः परिभ्रष्टा देवाद्यास्वथ योनिषु ॥
जन्तवः परिवर्तन्ते शास्त्राणामेष निर्णयः ॥ ६ ॥
सोऽहमिच्छामि तच्छ्रोतुं यमस्य वशवर्तिनः ॥
न भवन्ति नरा येन तत्कर्म कथयामलम् ॥ ७ ॥
पराशर उवाच ॥ अयमेव मुने प्रश्नो नकुलेन महात्मना ॥
पृष्टः पितामहः प्राह भीष्मो यत्तच्छृणुष्व मे ॥ ८ ॥
भीष्म उवाच ॥ पुरा ममागतो वत्स सखा कालिंगको द्विजः
स मामुवाच पृष्टो वै मया जातिस्मरो मुनिः ॥ ९ ॥
तेनाख्यातमिदं चेदमित्थं चैतद्भविष्यति ॥
तथा च तदभूद्वत्स यथोक्तं तेन धीमता ॥ १० ॥
स पृष्टश्च मया भूयः श्रद्दधानवता द्विजः ॥
यद्यदाह न तद्दृष्टमन्यथा हि मया क्वचित् ॥११॥
एकदा तु मया पृष्टं यदेतद्भवतोदितम् ॥

प्राह कालिंगको विप्रः स्मृत्वा तस्य मुनेर्वचः ॥१२॥
जातिस्मरेण कथितो रहस्यः परमो मम ॥
यमकिंकरयोर्योऽभूत्संवादस्तं ब्रवीमि ते ॥१३॥

कालिंग उवाच ॥ स्वपुरुषमभिवीक्ष्य पाशहस्तं वदति यमः किल तस्य कर्णमूले ॥ परिहर मधुसूदनं प्रपन्नान्प्रभुरहमस्मि नृणां न वैष्णवानाम् ॥ १४ ॥

अहममरगणार्चितेन धात्रा यम इति लोकहिताहिते नियुक्तः ॥ हरिगुरुवशगोऽस्मि न स्वतंत्रः प्रभवति संयमने ममापि विष्णुः ॥ १५ ॥

कटकमुकुटकर्णिकादिभेदैः कनकमभेदमपीष्यते यथै-कम् ॥ सुरपशुमनुजादिकल्पनाभिर्हरिरखिलाभिरुदीर्यते तथैकः ॥ १६ ॥

क्षितिजलपरमाणवोऽनिलान्ते पुनरपि यान्ति यथैकतां धरित्र्या ॥ सुरपशुमनुजादयस्तथान्ते गुणकलुषेण सनातनेन तेन ॥ १७ ॥

हरिममरगणार्चितांघ्रिपद्मं प्रणमति यः परमार्थतो हि मर्त्यः ॥ तमथ गतसमस्तपापबंधं व्रज परिहृत्य यथा-ग्निमाज्यासिक्तम् ॥ १८ ॥

इति यमवचनं निशम्य पाशी यमपुरुषमुवाच धर्मराजम् ॥ कथय मम विभोः समस्तधातुर्भवति हरेः खलु यादृशोऽस्य भक्तः ॥ १९ ॥

यम उवाच ॥ न चलति निजवर्णधर्मतो यः सममतिरात्मसुहृ-द्विपक्षपक्षे ॥ न हरति न च हन्ति किंचिदुच्चैः सितमनसं तमवेहि विष्णुभक्तम् ॥ २० ॥

कलिकलुषमलेन यस्य नात्मा विमलमतेर्मलिनीकृतोऽस्त-मोहे ॥ मनसि कृतजनार्दनं मनुष्यं सततमवेहि हरेर-

तीव्रभक्तम् ॥ २१ ॥
कनकमपि रहस्यवेक्ष्य बुद्ध्या तृणमिव यः समवैति वै परस्वम् ॥ भवति च भगवत्यनन्यचेताः पुरुषवरं तमवेहि विष्णुभक्तम् ॥ २२ ॥
स्फटिकगिरिशिलामलः क्व विष्णुर्मनसि नृणां क्व च मत्सरादिदोषः ॥ न हि तुहिनमयूखरश्मिपुंजे भवति हुताशनदीप्तिजः प्रतापः ॥ २३ ॥
विमलमतिविमत्सरः प्रशान्तः शुचिचरितोऽखिलसत्त्वमित्रभूतः ॥ प्रियहितवचनोऽस्तमानमायो वसति सदा हृदि तस्य वासुदेवः ॥ २४ ॥
वसति हृदि सनातने च तस्मिन्भवति पुमाञ्जगतोऽस्य सौम्यरूपः ॥ क्षितिरसमतिरम्यमात्मनोऽन्तः कथयति चारुतयैव शालपोतः ॥ २५ ॥
यमनियमविधूतकल्मषाणामनुदिनमच्युतसक्तमानसानाम् ॥ अपगतमदमानमत्सराणां व्रज भट दूरतरेण मानवानाम् ॥ २६ ॥
हृदि यदि भगवाननादिरास्ते हरिरसिशंखगदाधरोऽव्ययात्मा ॥ तदघमघविघातकर्तृभिन्नं भवति कथं सति वान्धकारमर्के ॥ २७ ॥
हरति परधनं निहन्ति जन्तून्वदति तथानिशनिष्ठुराणि यश्च ॥ अशुभजनितदुर्मदस्य पुंसः कलुषमतेर्हृदि तस्य नास्त्यनंतः ॥ २८ ॥
न सहति परमं पदं विनिन्दां कलुषमतिः कुरुते सतामसाधुः ॥ न यजति न ददाति यश्च सन्तं मनसि न तस्य जनार्दनोऽधमस्य ॥ २९ ॥
परमसुहृदि बांधवे कलत्रे सुततनयापितृमातृभृत्यवर्गे ॥

शठमतिरुपयाति योऽर्थतृष्णां तमधमचेष्टमवेहि नास्य भक्तम् ॥ ३० ॥
अशुभमतिरसत्प्रवृत्तिसक्तः सततमनार्यविशालसंगमत्तः।
अनुदिनकृतपापबंधयत्नः पुरुषपशुर्न हि वासुदेवभक्तः
सकलमिदमहं च वासुदेवः परमपुमान्परमेश्वरः स एकः॥
इति मतिरमला भवत्यनन्ते हृदयगते व्रज तान्विहाय दूरात् ॥ ३२ ॥
कमलनयन वासुदेव विष्णो धरणिधराच्युत शंखचक्रपाणे ॥ भव शरणमितीरयन्ति ये वै त्यज भट दूरतरेण तानपापान् ॥ ३३ ॥
वसति मनसि यस्य सोऽव्ययात्मा पुरुषवरस्य न तस्य दृष्टिपाते ॥ तव गतिरथवा ममास्ति चक्रप्रतिहतवीर्यबलस्य सोऽन्यलोक्यः ॥ ३४ ॥
कालिंग उवाच ॥ इति निजभटशासनाय देवो रवितनयः स किलाह धर्मराजः ॥ मम कथितमिदं च तेन तुभ्यं कुरुवर सम्यगिदं मयापि चोक्तम् ॥ ३५ ॥
भीष्म उवाच ॥ नकुलैतन्ममाख्यातं पूर्वं तेन द्विजन्मना ॥
कलिंगदेशादभ्येत्य प्रीयता सुमहात्मना ॥३६॥
मयाप्येतद्यथान्यायं सम्यग्वत्स तवोदितम् ॥
यथा विष्णुमृते नान्यत्त्राणं संसारसागरे ॥३७॥
किंकरा दंडपाशौ वा न यमो न च यातनाः ॥
समर्थास्तस्य यस्यात्मा केशवालंबनः सदा ॥३८॥
पराशर उवाच ॥ एतन्मुने तवाख्यातं गीतं वैवस्वतेन यत् ॥
त्वत्प्रश्नानुगतं सम्यक्किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥३९॥
॥ इति यमगीता समाप्ता ॥

॥ अथ प्रारभ्यते नृसिंहपुराणान्तर्गता यमगीता ॥

व्यास उवाच ॥ मृत्युश्च किंकराश्चैव विष्णुदूतैः प्रपीडिताः ॥
स्वराज्ञस्तेऽनुनिर्वेशं गत्वा संचुक्रुशुर्भृशम् ॥ १॥
मृत्युकिंकरा ऊचुः ॥ शृणु राजन्वचोऽस्माकं तवाग्रे यद्ब्रवीमहे ॥ त्वदादेशाद्वयं गत्वा मृत्युं संस्थाप्य दूरतः ॥२॥
ब्राह्मणस्य समीपं च भृगोः पौत्रस्य सत्तमः ॥
तं ध्यायमानं कमपि देवमेवाग्रमानसम् ॥ ३ ॥
गन्तुं न शक्तास्तत्पार्श्वे वयं सर्वे महामते ॥
यावत्तावन्महाकायैः पुरुषैर्मुशलैर्हताः ॥ ४ ॥
वयं निवृत्तास्तद्वीक्ष्य मृत्युस्तत्र गतः पुनः ॥
अस्मान्निर्भर्त्स्य तत्रायं तैर्नरैर्मुशलैर्हतः ॥ ५ ॥
एवमत्र तमानेतुं ब्राह्मणं तपसि स्थितम् ॥
अशक्ता वयमेवात्र मृत्युना सह वै प्रभो ॥ ६ ॥
तद्ब्रवीमि महाभाग यद्ब्रह्म ब्राह्मणस्य तु ॥
देवं कं ध्यायते विप्रः के वा ते यैर्हता वयम् ॥ ७ ॥
व्यास उवाच ॥ इत्युक्तः किंकरैः सर्वैर्मृत्युना च महामते ॥
ध्यात्वा क्षणं महाबुद्धिः प्राह वैवस्वतो यमः ॥ ८ ॥
यम उवाच ॥ शृण्वन्तु किंकराः सर्वे मृत्युश्चान्ये च मे वचः ॥
सत्यमेतत्प्रवक्ष्यामि ज्ञानं यद्योगमार्गतः ॥ ९ ॥
भृगोः पौत्रो महाभागो मार्कंडेयो महामतिः ॥
स ज्ञात्वाद्यात्मनः कालं गतो मृत्युजिगीषया ॥१०॥
भृगुणोक्तेन मार्गेण स तेपे परमं तपः ॥
हरिमाराध्य मेधावी जपन्वै द्वादशाक्षरम् ॥ ११ ॥
एकाग्रेणैव मनसा ध्यायते हृदि केशवम् ॥

सततं योगयुक्तस्तु स मुनिस्तत्र किंकराः ॥ १२ ॥
हरिध्यानमहादक्षा बलं तस्य महामुनेः ॥
नान्यद्वै घ्रातकालस्य बलं पश्यामि किंकराः ॥ १३ ॥
हृदिस्थे पुंडरीकाक्षे सततं भक्तवत्सले ॥
पश्यन्तं विष्णुभूतं नु को हि स्यात्केशवाश्रयम् ॥१४॥
तेऽपि वै पुरुषा विष्णोर्यैर्यूयं ताडिता भृशम् ॥
अत ऊर्ध्वं न गन्तव्यं यत्र वै वैष्णवाः स्थिताः ॥१५॥
न चित्रं ताडनं तत्र अहं मन्ये महात्मभिः ॥
भवतां जीवनं चित्रं यक्षैर्दत्तं कृपालुभिः ॥ १६ ॥
नारायणपरं विप्रं कस्तं वीक्षितुमुत्सहेत् ॥
युष्माभिश्च महापापैर्मार्कंडेयं हरिप्रियम् ॥
समानेतुं कृतो यत्नः समीचीनं न तत्कृतम् ॥ १७ ॥
नरसिंहं महादेवं ये नराः पर्युपासते ॥
तेषां पार्श्वं न गन्तव्यं युष्माभिर्मम शासनात् ॥१८॥
व्यास उवाच ॥ स एवं किंकरानुक्त्वा मृत्युं च पुरतः स्थितम् ॥
यमो निरीक्ष्य च जनं नरकस्थं प्रपीडितम् ॥१९॥
कृपया परया युक्तो विष्णुभक्त्या विशेषतः ॥
जनस्यानुग्रहार्थाय तेनोक्ता वागिरः शृणु ॥ २० ॥
नरके पच्यमानस्य यमेन परिभाषितम् ॥
किं त्वया नार्चितो देवः केशवः क्लेशनाशनः ॥२१॥
उदकेनाप्यलाभे तु द्रव्याणां पूजितः प्रभुः ॥
यो ददाति स्वकं लोकं स त्वया किं न पूजितः ॥२२॥
नरसिंहो हृषीकेशः पुंडरीकनिभेक्षणः ॥
स्मरणान्मुक्तिदो नृणां स त्वया किं न पूजितः ॥२३॥
इत्युक्त्वा नारकान्सर्वान्पुनराह स किंकरान् ॥
वैवस्वतो यमः साक्षाद्विष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ २४ ॥

नारदाय स विश्वात्मा प्राहैवं विष्णुरव्ययः ॥
अन्येभ्यो वैष्णवेभ्यश्च सिद्धेभ्यः सततं श्रुतम् ॥२५॥
तद्वः प्रीत्या प्रवक्ष्यामि हरिवाक्यमनुत्तमम् ॥
शिक्षार्थं किंकराः सर्वे शृणुत प्रणता हरेः ॥ २६ ॥
हे कृष्ण कृष्ण कृष्णेति यो मां स्मरति नित्यशः ॥
जलं भित्त्वा यथा पद्मं नरकादुद्धराम्यहम् ॥ २७ ॥
पुंडरीकाक्ष देवेश नरसिंह त्रिविक्रम ॥
त्वामहं शरणं प्राप्त इति यस्तं समुद्धर ॥ २८ ॥
त्वां प्रपन्नोऽस्मि शरणं देवदेव जनार्दन ॥
इति यः शरणं प्राप्तस्तं क्लेशादुद्धराम्यहम् ॥ २९ ॥
व्यास उवाच ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य हरिवाक्यं यमेन च ॥
नारकाः कृष्ण कृष्णेति नारसिंहेति चुक्रुशुः ॥ ३०
यथा यथा हरेर्नाम कीर्तयन्त्यत्र नारकाः ॥
तथा तथा हरेर्भक्तिमुद्वहन्तोऽब्रुवन्निदम् ॥ ३१ ॥
नारका ऊचुः ॥ नमो भगवते तस्मै केशवाय महात्मने ॥
यन्नामकीर्तनात्सद्यो नरकाग्निः प्रशाम्यति ॥ ३२ ॥
भक्तप्रियाय देवाय रक्षाय हरये नमः ॥
लोकनाथाय शान्ताय यज्ञेशायादिमूर्तये ॥ ३३ ॥
अनन्तायाप्रमेयाय नरसिंहाय ते नमः ॥
नारायणाय गुरवे शंखचक्रगदाभृते ॥ ३४ ॥
वेदप्रियाय महते विक्रमाय नमो नमः ॥
वाराहायाप्रतर्क्याय वेदांगाय महीभृते ॥ ३५ ॥
नमो द्युतिमते नित्यं ब्राह्मणाय नमो नमः ॥
वामनाय बहुज्ञाय वेदवेदांगधारिणे ॥ ३६ ॥
बलिबंधनदत्ताय वेदपालाय ते नमः ॥
विष्णवे सुरनाथाय व्यापिने परमात्मने ॥ ३७ ॥

चतुर्भुजाय शुद्धाय शुद्धद्रव्याय ते नमः ॥
जामदग्न्याय रामाय दुष्टक्षत्रान्तकारिणे ॥ ३८ ॥
रामाय रावणान्ताय नमस्तुभ्यं महात्मने ॥
अस्मानुद्धर गोविन्द पूतिगन्धान्नमोऽस्तु ते ॥ ३९ ॥

इति नृसिंहपुराणे यमगीताध्यायः ॥

॥ इति यमगीता समाप्ता ॥

॥ अथ प्रारभ्यते अग्निपुराणान्तर्गता यमगीता ॥

अग्निरुवाच ॥ यमगीतां प्रवक्ष्यामि उक्ता या नाचिकेतसे ॥
पठतां शृण्वतां भुक्त्यै मुक्त्यै मोक्षार्थिनां सताम् ॥१॥
यम उवाच ॥ आसनं शयनं यानपरिधानगृहादिकम् ॥
वांछत्यहोऽतिमोहेन सुस्थिरं स्वयमस्थिरः ॥२॥
भोगेषु शक्तिः सततं तथैवात्मावलोकनम् ॥
श्रेयः परं मनुष्याणां कपिलोद्गीतमेव हि ॥ ३ ॥
सर्वत्र समदर्शित्वं निर्ममत्वमसंगता ॥
श्रेयः परं मनुष्याणां गीतं पंचशिखेन हि ॥४॥
आगर्भजन्मबाल्यादिवयोऽवस्थादिवेदनम् ॥
श्रेयः परं मनुष्याणां गंगाविष्णुप्रगीतकम् ॥ ५॥
आध्यात्मिकादिदुःखानामाद्यन्तादिप्रतिक्रिया ॥
श्रेयः परं मनुष्याणां जनकोद्गीतमेव च ॥६॥
अभिन्नयोर्भेदकरः प्रत्ययो यः परात्मनः ॥
तच्छांतिपरमं श्रेयो ब्रह्मोद्गीतमुदाहृतम् ॥७॥
कर्तव्यमिति यत्कर्म ऋग्यजुःसामसंज्ञितम् ॥
कुरुते श्रेयसे संगान् जैगीषव्येण गीयते ॥८ ॥
हानिः सर्वविधित्सानामात्मनः सुखहैतुकी ॥
श्रेयः परं मनुष्याणां देवलोद्गीतमीरितम् ॥ ९ ॥
कामत्यागात्तु विज्ञानं सुखं ब्रह्मपरं पदम् ॥
कामिनां न हि विज्ञानं सनकोद्गीतमेव तत् ॥१०॥
प्रवृत्तं च निवृत्तं च कार्यं कर्मपरोऽब्रवीत् ॥
श्रेयसा श्रेय एतद्धि नैष्कर्म्यं ब्रह्म तद्धरिः ॥ ११ ॥
पुमांश्चाधिगतज्ञानो भेदं नाप्नोति सत्तमः ॥

ब्रह्मणा विष्णुसंज्ञेन परमेणाव्ययेन च ॥ १२ ॥
ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं सौभाग्यं रूपमुत्तमम् ॥
तपसा लक्ष्यते सर्वं मनसा यद्यदिच्छति ॥ १३ ॥
नास्ति विष्णुसमं ध्येयं तपो नानशनात्परम् ॥
नास्त्यारोग्यसमं धन्यं नास्ति गंगासमा सरित् ॥१४॥
न सोऽस्ति बांधवः कश्चिद्विष्णुं मुक्त्वा जगद्गुरुम् ॥
अधश्चोर्ध्वं हरिश्चाग्रे देहेंद्रियमनोमुखे ॥ १५ ॥
इत्येव संस्मरन्प्राणान्यस्त्यजेत्स हरिर्भवेत् ॥
यत्तद्ब्रह्म यतः सर्वं यत्सर्वं तस्य संस्थितम् ॥ १६ ॥
अग्राह्यकमनिर्देश्यं सुप्रतीकं च यत्परम् ॥
परापरस्वरूपेण विष्णुः सर्वहृदि स्थितः ॥ १७ ॥
यज्ञेशं यज्ञपुरुषं केचिदिच्छन्ति तत्परम् ॥
केचिद्विष्णुं हरं केचित्केचिद्ब्रह्माणमीश्वरम् ॥ १८ ॥
इंद्रादिनामभिः केचित्सूर्यं सोमं च कालकम् ॥
ब्रह्मादिस्तंबपर्यन्तं जगद्विष्णुं वदन्ति च ॥ १९ ॥
स विष्णुः परमं ब्रह्म यतो नावर्तते पुनः ॥
सुवर्णादिमहादानपुण्यतीर्थावगाहनैः ॥ २० ॥
ध्यानैर्व्रतैः पूजया च धर्मश्रुत्या तदाप्नुयात् ॥
आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ॥ २१ ॥
बुद्धिं तु सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमेव च ॥
इंद्रियाणि हयानाहुर्विषयांस्तेषु गोचरान् ॥२२॥
आत्मेंद्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥
यस्त्वविज्ञानवान्भवत्ययुक्तेन मनसा सदा ॥२३॥
न तत्पदमवाप्नोति संसारं चाधिगच्छति ॥
यस्तु विज्ञानवान्भवति युक्तेन मनसा सदा ॥२४॥
स तत्पदमवाप्नोति यस्माद्भूयो न जायते ॥

विज्ञानसारथिर्यस्तु मनः प्रग्रहवान्नरः ॥२५॥
सोऽध्वानं परमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥
इंद्रियेभ्यः परा ह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः ॥२६॥
मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेरात्मा महान्परः ॥
महतः परमव्यक्तमव्यक्तात्पुरुषः परः ॥२७॥
पुरुषान्न परं किंचित् सा काष्ठा सा परा गतिः ॥
एषु सर्वेषु भूतेषु गूढात्मा न प्रकाशते ॥२८॥
दृश्यते त्वग्र्यया बुद्ध्या सूक्ष्मया सूक्ष्मदर्शिभिः ॥
यच्छेद्वाङ्मनसी प्राज्ञः तद्यच्छेज्ज्ञानमात्मनि ॥२९॥
ज्ञानमात्मनि महति नियच्छेच्छान्त आत्मनि ॥
ज्ञात्वा ब्रह्मात्मनोर्योगं यमाद्यैर्ब्रह्म सद्भवेत् ॥३०॥
अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ ॥
यमाश्च नियमाः पंच शौचं संतोषसत्तमः ॥३१॥
स्वाध्यायेश्वरपूजा च आसनं पद्मकादिकम् ॥
प्राणायामो वायुजयः प्रत्याहारः स्वनिग्रहः ॥३२॥
शुभे ह्येकत्र विषये चेतसो यत्प्रधारणम् ॥
निश्चलत्वात्तु धीमद्भिर्धारणा द्विज कथ्यते ॥३३॥
पौनःपुन्येन तत्रैव विषयेष्वेव धारणा ॥
ध्यानं स्मृतं समाधिस्तु अहंब्रह्मात्मसंस्थितिः ॥३४॥
घटध्वंसाद्यथाकाशमभिन्नं नभसा भवेत् ॥
मुक्तो जीवो ब्रह्मणैवं सद्ब्रह्म ब्रह्म वै भवेत् ॥३५॥
आत्मानं मन्यते ब्रह्म जीवो ज्ञानेन नान्यथा ॥
जीवो ह्यज्ञानतत्कार्यमुक्तः स्यादजरामरः ॥३६॥
अग्निरुवाच ॥ वसिष्ठ यमगीतोक्ता पठतां भुक्तिमुक्तिदा ॥
आत्यन्तिको लयः प्रोक्तो वेदान्तब्रह्मधीमयः ॥३७॥

॥ इति यमगीता समाप्ता ॥